

Hungarian Dances by J. Brahms

Dance no. 6

ריקוד הונגרי מס' 6 מאת י. ברהמס

רקע ליצירה:

יוהאנס ברהמס (1833-1897), מגדולי המלחינים הגרמניים שלאחר דורו של בטהובן, הוציא תחת ידיו בשנת 1869 הומאז' צבעוני וססגוני למוזיקה הצוענית בסדרה ראשונה של ריקודים עממיים (עשרה ריקודים) לפסנתר בארבע ידיים. הסדרה השנייה הוצאה ב-1880 (11 ריקודים נוספים), ובכך ברהמס השלים את כתיבתם של 4 כרכים המבוססים על תמות ומנגינות הונגריות עממיות.

בדומה לרבים מהמלחינים הגדולים, הריקודים הקלילים של ברהמס מעידים על הרב-גוניות שלו כמלחין וכיוצר. בשנים בהם הוא כתב את סדרת הריקודים הראשונה הוא כבר היה מלחין ידוע מאוד, וזאת בעקבות הצלחתה המסחררת של יצירתו הפנומנלית – הרקוויאם. על אף גילו המתקדם הוא טרם פרסם את הסימפוניה הראשונה שלו, שפורסמה אך ורק בשנת 1878 כשברהמס כבר בן 45. על פי העדויות, ברהמס עסק במהלך כל העשור על כתיבת הסימפוניה הראשונה, ובמקביל כתב יצירות קאמריות, שירים ויצירות לפסנתר.

כאמור, הריקודים ההונגריים נכתבו במקורם לשני פסנתרים ועובדו להרכבים אחרים בשלב מאוחר יותר. ברהמס יצר עיבודים למנגינות צועניות שהוא קיבץ בעזרת הכנר הידוע רֶמְנִי במהלך מסעות הקונצרטים המשותפים שלהם בראשית שנות ה-50. התמות מהריקוד המפורסם ביותר שלו, ריקוד מס' 5, נלקחו מיצירה אחרת של המלחין קלר בלה, שברהמס טעה לחשוב שמדובר במנגינה עממית. כך או כך, ברהמס הצליח ליצור ביצירות אלו לראשונה שילוב מהוקצע בין ההרמוניה והמקצב האופייניים למוזיקה הצוענית, לבין הצורות האירופיות המקובלות. בעקבות ההצלחה המסחררת של היצירות סימרוק, המוציא לאור של ברהמס (שגם הוציא לאור את הריקודים הסלאבוניים של דבוז'ק בעקבות המלצותיו והפצרותיו של ברהמס), הביא לדפוס סדרה נוספת של ריקודים בשנת 1880. בכרך השני ברהמס שילב שלוש יצירות מקוריות לחלוטין (11, 14 ו-16), בנוסף לשאר הריקודים, שאף הם מבוססים על מנגינות עממיות.

הריקודים היו ליצירות הפופולאריות ביותר שהוציא ברהמס תחת ידיו, ובוודאי הרווחיות ביותר עבורו במהלך תקופת חייו. בשל הפופולאריות הרבה לה זכו היצירות, הן עובדו להרכבים רבים ובוצעו ברחבי העולם פעמים רבות מספור. ברהמס עצמו תזמר שלושה ריקודים (1, 3, 10), ואת היתר הלחינו מלחינים רבים אחרים, ביניהם גם דבוז'ק. יוזף יואכים, אחד מחבריו הקרובים של ברהמס, השיא את כל הריקודים לכינור ולפסנתר.

ניתוח מבנה היצירה והמוטיבים המרכזיים:

האווירה בריקוד מס' 6, בדומה לריקודים האחרים של ברהמס, היא תחושת האקזוטיות העממית, פשטות הנושאים וברק התזמור. בנוסף לכך, וכפי שמתרחש פעמים רבות ביצירות מסגנון זה, ניתן להבחין בשינויים תכופים של הטמפו, של הנושאים השונים ובשינויי סולם.

יצירה זו בנויה משלושה חלקים בצורה של: A-B-A ובמשקל זוגי (2/4). יחד עם זאת, יש להבחין שבכל חלק ישנם מעברים מהירים בין מוטיב איטי למהיר, וישנו יותר מנושא יחיד בכל חלק. הנושאים אינם בהכרח מנוגדים, אלא רודפים זה את זה, כשהמשותף לכולם הוא השינוי הפתאומי במידת המהירות והדינמיקה. היצירה נפתחת ב"מכת אורקסטרה" באוניסון, ומיד לאחריה נשמעת מנגינה איטית ומושהה (A1). המנגינה פשוטה, בסולם רה מז'ור, ובטרם הסתיים המשפט המוזיקאלי הפותח מתפרצת מנגינה מהירה המצלצלת כשיר ילדים עממי:

13

in tempo vivo tranq. vivace

המוטיב הראשון מסתיים כשהוראת ביצוע מצוין "למהר מאוד" (Tranq. Vivace). ההזדרזות הפתאומית בתיבה האחרונה יוצרת שוב את אותה תזזיתיות שמאפיינת למעשה את היצירה כולה, וכפי שניתן לשמוע, גם מיד בהמשך החטיבה. בחלק השני של A ניתן לזהות מוטיב חדש (A2), המהווה למעשה המשך ישיר לחלק הראשון. ניתן לזהות משפטים מוזיקאליים סימטריים וברורים של שמונה תיבות, שאף הם מזכירים שיר ילדים, כמו איזה "שיר דווקא" שמאפיין לעתים את התנהגותם של הקטנים:

בתום חטיבה A ניתן לזהות פעם נוספת את המוטיב המהיר מראשית היצירה, ובכך נסגרת החטיבה הראשונה.

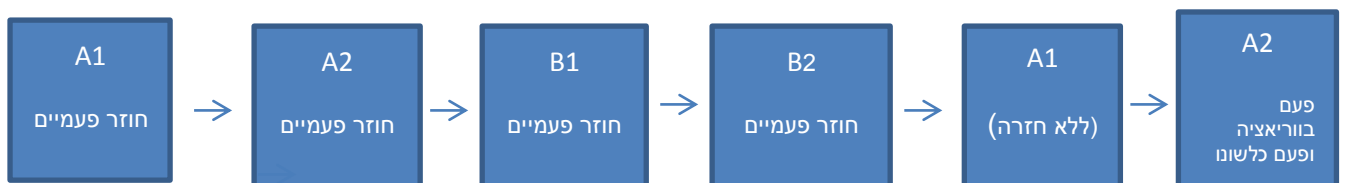
בחטיבה B ברהמס נודד מסולם רה מזיור לרה מינור, והוראת הביצוע דומה לזו שנרשמה בראשית היצירה – "molto sostenuto" (מאוד מושהה, כבד, איטי). אופי המוטיב הראשון (B1) הוא מלודרמטי מאוד, עם מנעד רחב, ושוב נדמה שיש רצון ליצור מתח לקראת נושא מהיר שיבוא בעקבותיו. גם נושא זה מורכב מ-8 תיבות סימטריות:

כצפוי, ברהמס ממשיך להתל במאזינים, וחוזר לקצב מהיר עם חומר תמטי מהיר חדש אך מוכר (B2). הכובד התזמורי והדגשים חמורי הסבר של הנושא הקודם מוחלפים בקלילות היתולית, והמנגינה שנשמעת עתה היא מעין וריאציה קלילה על המנגינה הראשונה (B1). הדמיון גם במבנה המשפט המוזיקאלי הסימטרי והסגור:

לאחר מכן תשוב חטיבה A, ותנוגן באופן כמעט מדויק כמו בפתיחה. ברהמס שילב וריאציה קלה עם נגינת נושא A2, אך פרט לכך החטיבה חוזרת כמעט במדויק.

לסיכום, מבנה היצירה:

הצעות לפעילות:

למידת מבנה היצירה יכולה להיעשות בצורה משעשעת, באם נבקש לדמה את היצירה לדוח שיח הומוריסטי בין אם לבנה. האם מנסה בכל דרך נואשת לגרום לבנה לבוא אתה חזרה הביתה מהפארק או מגן השעשועים והילד לא מפסיק לעשות מעשי קונדס, לברוח, ולהתעקש להישאר, בסוף כמובן הכל נגמר בטוב. כמובן שהפעילות תלווה ברוח הומוריסטית, ואין בכוונתנו לעודד התנהגות חצופה...

בהאזנה ראשונה נבקש מהתלמידים לזהות את הסיפור שאנו מציעים, אך ניתן לבקש מהם להמציא סיפור בעצמם למשמע המוזיקה. ניתן להראות לתלמידים את התמונות להלן, ולבקש מהם לנסות להבין מהו הסיפור שאנו מציעים ליצירה:

לאחר מכן, ולשם **הבנת מבנה היצירה** (ראו מבנה מפורט של היצירה בעמוד הקודם), ניתן להציג לתלמידים תמונה של אם אל מול תמונה של ילד. בכך, בכל פעם שיהיה תורה של האם תורם תמונה וכך גם כשהיה תורו של הילד. ניתן גם לבקש מהבנות להרים יד כשתשמע האם, ומהבנים כשישמע הבן.

בשלב הבא – נבצע **פעילות בתנועה** על בסיס הסיפור שהולבש ליצירה:

A1 – האם מזמינה את הילד באצבע ביד ימין, לאחר מכן ביד שמאל ולבסוף בשתי הידיים. המוטיב חוזר שלוש פעמים, כך שקל להבין מתי יש להחליף ידיים. כשהמנגינה הופכת למהירה באופן פתאומי, זה הסימן עבור הילד – עוברים לטפיחות מהירות על הירכיים, ובתום המשפט המוזיקאלי מרימים ידיים גבוה ומורידים במהירות (בהתאם למנגינה). להזכירכן – כל החלק הזה חוזר פעמיים.

A2 - הפעם זהו תורו של הילד בלבד. נצמיד את יד ימין לאף (בתנועות של "נה-נה בננה") ומיד את שמאל. נזיז את הידיים בתנועות ריקוד לצד החזה. נחזור שוב על תנועות ה"דווקא", ובתום החלק נחזור לטפוח על הירכיים (בדומה לנעשה בחלק A1).

B1 – עכשיו אמא כבר כועסת מאוד! מסמנת תנועות גדולות וכועסות עם הידיים לילד ש"יבוא לפה תיכף ומיד".

B2 - הילד, כנראה שוב לא מתרשם – מסמן לה עם הידיים והראש "לא", ושואן לו כוונה לבוא, ואז שוב בורח. את הבריחה נסמן או עם הרגליים או עם טפיחות מהירות על הירכיים שנסוגות אחורנית (כאילו הוא הילד רץ אחורנית).

A1 – האמא חוזרת שוב לנסות לקרוא לילד בדרכים טובות, ושוב מסמנת לו בעדינות עם האצבע שיבוא אליה. חוזרים על התנועות כמו בהתחלה.

A2 – בפעם הראשונה שנשמע חלק A2 ישנו חומר מוזיקאלי אחר, מעין וריאציה על החומר המוכר. זוהי הזדמנות "לאחד" בין האם לבנה ולסיים את הסאגה... נסמן ביחד אחת את האם, ביד השנייה את הבן, נקרב בניהם עד יתחבקו. מוזיקת הבריחה של הילד תהפוך למעין ריקוד בין האם לבנה, וניתן לסיים במחיאות כף (במקום תנועות ה"דווקא" של הילד).

לרשותכם קבצי תרגול בהם "חתכתי" את החטיבות אחת מהשנייה לצורך תרגול התלמידים על הפעילות בתנועה. הקבצים גם יתאימו לשלבים מאוחרים יותר לצורך פעילות במרחב או בנגינה.

מאחר ומדובר בכל זאת בריקוד הונגרי עממי, כדאי להקים את התלמידים **לריקוד שורות**, וניתן ללמדם בהמשך גם את ריקוד השורות של ריקוד מס' 5 (קיים סרטון באינטרנט מתוך השתלמות בכרמיאל ב2009).

- **A1** – בהתאם לדגשים האיטיים, צעדים קדימה ואחורנית. כשתחל המנגינה המהירה ריצה קלילה במקום תוך הרמת בירכיים ועד סיום המוטיב (שנסמנו בקפיצה). כל החלק חוזר.
- **A2** – סיבוב במקום, ריצה קלה וסיבוב לצד השני. המוטיב המסיים של A1 יחזור, ועל כן, גם אנו נשוב על אותן תנועות של הרמת הברכיים. כל החלק חוזר.

- B1 – השורות מסתובבות רבע סיבוב לימין. מתקדמים באיטיות של המוזיקה שלושה צעדים, וחוזרים חזרה.
- B2 – מבצעים למעשה את אותם צעדים רק באווירה קלילה ומהירה יותר
- חטיבה A חוזרת – חוזרים על אותן תנועות.

ניתן לחבר בין הפעילות הראשונה (הילד והאם) לפעילות זו בעזרת חלוקה לבנים ובנות או לשתי קבוצות, כשכל קבוצה רוקדת רק כשתורה מופיע. ניתן גם לחלק את התלמידים לריקוד זוגות, כשבכל זוג יש בן ובת. ניתן לרקוד את הריקוד בהתאם להנחיות של ריקוד השורות או של התנועות שהוצעו בישיבה, וניתן גם לשלב בין שניהם. מי שירצה להגדיל ולעשות – ניתן לתת לתלמידים להמחזי את הריקוד, כך שיהיו לו היבטים תיאטרליים מוחצנים והזוגות יכולים להופיע בפני הכיתה.

תזמור:

בדומה לסיפור המסגרת שהוזכר, ניתן לחלק את הכיתה ל"אמהות" ו"ילדים" כך שבמוטיבים של הילד תפעל קבוצה אחת ובמוטיבים של האם תפעל קבוצה אחרת. אם מעדיפים שלא להשתמש בסיפור המסגרת, אפשר פשוט לחלק שני כלים ולפעול בהתאם לדגשים שהצעתי. הקו המסולסל שמעל התווים מתייחס לכלי מרשרש, והדגשים בצורת משולש מתייחסים לכלי מקיש. לנוחיותכם, הפרדתי בין החלקים, וניתן להשתמש הן בקבצי התרגול של הפסנתר, והן בקבצים בהם הפרדתי את הנושאים של ההקלטה המקורית. להלן החלק הראשון (A1):

להלן ההמשך – חלק A2 :

22

30

37

f *fz* *fz* *p legg. ma marc.*

hur!

חטיבה B :

13

19

15

Molto sostenuto *Primo* *in tempo* *f vivace* *p legg.*

1. 2.

נגינה בחליליות, מטלופונים ובפעמונים מלודיים:

לרשותכם קבצי תרגול של ליווי פסנתרני שיאפשרו תרגול איטי ומהיר ובסולם נוח לנגינה של חטיבה A של היצירה. הדגשים מתייחסים לנגינת המטלופון והפעמונים המלודיים:

ריקוד הונגרי מס' 6

The musical score is written in 2/4 time and consists of four systems of staves. The first system starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is marked with accents (^) above several notes. The second system begins at measure 13, the third at measure 25, and the fourth at measure 37. The score concludes with a double bar line and empty staves.